

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ԽՈՐԷՆԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Քրիստոնեության Հայաստանի պետական կրօն հռչակման 1700ամեակը պատճառ կ'ըլլայ, թե՛ Հայաստանի եւ թե՛ արտասահմանի մէջ, որ տեղի ունենան զանազան ձեռնարկներ, ինչպէս՝ եկեղեցաշինութիւն, պատմական վանքերու կամ եկեղեցիներու վերանորոգում, գիտական համաժողովներ, ուխտագնացութիւն, սպերու եւ գիրքերու հրատարակչութիւն, մշակութային եւ գեղարուեստական հանդիսութիւններ, համաշխարհային ցուցահանդէսներ եւ այլն եւ այլն:

Կը խորհիմ որ կրօնական այս դարադարձը ըլլայ նաեւ խթանող ուժը հայկական սրբապան եւ հոգեւոր երաժշտութեան պոռթկումին, տեսակ մը երկնումին, նորաստեղծ ու ինքնաձիւն պատարագներու կատարումը, որոնք կը կապմեն մեր ազգային հարստութիւնը:

1956-ին, երբ գրութեամբ մը կ'արտայայտուէի Եկմալեանի մշակումով պատարագին մասին, կ'ըսէի. «Հարցը շատ պարզ եւ անվիճելի պիտի ըլլար եթէ մեր եկեղեցական օրէնքները թոյլատրէին որ բազմապիսի եղանակներով, այլ եւ այլ երաժիշտներէ պատրաստուած պատարագներ ունենայինք ... երբ ապատութիւն չունին (երաժիշտները) բոլորովին նոր մը շարադրելու...», աւելի հեռու, «կղերական դասուն առ այս ցոյց տուած ոչ քաջալերական ընթացքը եւ սեղմումները»:

Երջանկայիշատակ Վեհափառ Հայրապետ Վապգէն Ա. որ ոչ միայն Շինարար էր այլ գեղագէտ, գեղապաշտ, երաժշտասէր, իսկական երաժիշտ եւ եթէ չեմ սխալիր՝ երաժշտանոցէ վկայեալ, մեծապէս գնահատեց Պարթեւեանի վերամշակած Եկմալեանի պատարագը՝ 1956-ին Իր առաջին հովուապետական այլցելութեան ընթացքին Փարիզ եւ նոյնպէս անոր յօրինած պատարագ-օրաթօրիօն en Fa Mineur, եւ Իր իսկ հրատարակ, Իր հովանաւորութեան տակ մեկնաբանութեամբ Երեւանի մէջ 24 Նոյեմբեր 1963-ին:

Հետեւաբար, Վեհափառ Հայրապետը սիրեց երաժշտական նորութիւնները, ծիսական թէ սրբապան, հաւաքեց Սրբ. Էջմիածնի շուրջ՝ լաւ ձայնով իգական եւ արական մենակատարներ, ունկնդիր եղաւ, քաջալերեց, ճամբայ բացաւ նոր յօրինումներու, ինչպէս «ԽՈՐԷՆԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ»-ին:

Խորէնեան պատարագը, գրուած 1984-ին՝ երրորդ եւ վերջինն է Եկմալեան եւ Կոմիտասեան մշակումով հանրածանօթ պատարագներուն:

Շատ հետաքրքրական է երբ յօրինող երաժիշտ մը ինքն իսկ կը բացատրէ, կը պատմէ իր ստեղծագործութեան զանազան ներշնչումներուն փուլերը: Դժբախտաբար նոյն առիթը չունինք գիտնալու, այս վերջիններէն զատ, թէ ինչպէ՞ս, թէ ի՞նչ պայմաններու տակ, Չիլինկիրեան մը, Այոթինեան մը, Աթմաճեան մը կամ Մանաս մը յօրինած են իրենց գործերը:

Որպէս վկայութիւն կամ երաժշտասէր որոշ խաւերու հասցեագրուած ու հոգեւոր երաժշտութեան պատմութեան համար, կը խորհիմ, թէ հետաքրքրական կրնայ ըլլալ արձանագրել, երաժիշտ-երգահան

Խորեն Մէլիսանէճեանի ինծի ուղարկած երիպի վրայ արձանագրած իր անկեղծ ու յգացական քանի մը բացատրութիւնները, որոնց մէջ պատմականը կ'ընէ մեր նորաստեղծ «ԽՈՐԷՆԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ»-ին:

Ահաւասիկ այսպէս կ'արտայայտուէր Մէլիսանէճեան 1985-ին.-

«Բարեւ սիրելի եղբայր Տոքթ. Մովսէսն,

Կարպիսին միջոցով տեղեկացայ որ ցանկութիւն ունիք իմ գրած պատարագի երիպը (գասէթը) ունենալ: Բաւական դժուարութիւններով կարողացայ ձեռով մը գրել այն: Թէեւ շատ յաջող չէ ստացուել արտատպած տարբերակը, սակայն կարծում եմ որ գաղափար մը կու տայ գրած աշխատանքիս մասին:

Յանկանում եմ մի քանի խօսք ասել այդ մասին, յատկապէս պատարագի ստեղծման աշխատանքների, ինչպէս նաեւ անոր անհրաժեշտութեան մասին:

Տարիների ընթացքում, երապել էի որ Էջմիածնում երգուի կամ կատարուի պատարագ մը, որ ստեղծուած լինի հայ գեղջուկ երգի ակունքներից սերուած, պատարագ մը, որ կարող էր որեւէ գիտական նպատակ բերել երաժշտական կեանքին մէջ:

Եւ ահա ինչպէս ստեղծուեց այս գործը:

Սօլօներու շարքը որ սօլիստներէն մէկը դանդաղ կ'երգէր, Վապգէն Վեհափառ Հայրապետը կարգադրեց որ քիչ մը յորդոր երգէ: Սօլիստին բացատրելուց յետոյ նա նորից շարունակեց դանդաղ երգեցողութիւնը: Այս խանգարիչ հանգամանքը ճշգրտելու համար, փոքրիկ մշակում մը կատարեցի եւ սովորեցուցի երգչախումբին: Վեհափառ Հայրապետը շատ բարձր գնահատեց այն եւ կարգադրեց որ ստեղծուած այդ գործին նախորդ համարն ալ փոխել եւ կատարել պատարագի ընթացքին: Եւ այսպէս, գրեցի նաեւ նախորդող համար: Վեհափառ Հայրապետը նորից տուաւ իր հաւանութիւնը եւ ասաց հետեւեալը՝ «Խորէ՛ն, Աստուած երրորդութիւն կը սիրէ. եթէ քեզ յաջողուի ասոր յաջորդ մասն ալ գրել, սուրբ պատարագի երգեցողութեան մէջ պիտի ստացուի գեղեցիկ երրորդութիւն մը՝ որը կը շարունակէ մէկը միւսին»:

Այդ նոյնպէս գրեցի որն էր «Տէր Ողորմեա»-ն եւ այսպէս երբ յաջողեցաւ այդ գործը նոյնպէս, Վեհափառը կանչեց իր մօտ, յանձնարարեց որ ստեղծել պատարագ մը այս ոճով, հայ գեղջուկ երգի ոճով, եւ մանաւանդ շարականատիպ: Վապգէն Վեհափառը ասաց այն մասին, որ իրենք չեն շտապում, դա կարող է տեւել մէկ տարի, երկու տարի, երեք տարի եւ նոյնիսկ ասել:

Եւ ասացի Վեհափառ Հայրապետին. « Վեհափառ Տէր, մենք ունենք Կոմիտասեան պատարագ, Եկմալեան պատարագ, անհրաժեշտութիւն կա՞յ արդեօք որ երրորդը ստեղծուի»: Վեհափառ Հայրապետը պատասխանեց որ «Խորէ՛ն, դուն երաժիշտ ես, շատ լաւ գիտես որ օտարներ ունեն բազմաթիւ պատարագներ՝ տաաք, տասնհինգ, քսան, գուցէ եւ ասելին. ի՞նչ կը լինի որ հայ ազգը ունենայ երրորդ պատարագ մը եւս, որեւէ մէկը մեղք չի գործեր այդ քանին համար»: Եւ այսպիսի ոգեւորիչ խօսքերից յետոյ ես անցայ տքնաջան աշխատանքի 1980 թուականի Հոկտեմբեր ամսից:

Բոլոր կտորները որոնք մէկ առ մէկ կը գրուէին իմ կողմէ, կը սորվեցնէի երգչախումբին, կը տանէի Էջմիածնի Մայր Տաճար եւ Կիրակի օրերը պատարագի ընթացքին կը ցուցադրէի Վեհափառ Հայրապետին:

Պատարագէն յետոյ, Հայրապետը միշտ կը կանչէր ինձ էր քովը եւ կու տար իր տպաւորութիւնները լսած կտորներուն մասին՝ «Խորէն, այստեղ այսինչ կտորը քիչ մը ալլապէս ըլլալու է, այսինչ կտորը քիչ մը տեղը չէ նստած»։ Ես նորից կ'աշխատէի այդ գործին վրայ, այդ դիտողութիւններին եւ վերջապէս անոնց բաւարարութիւն տալէ ետք, Վեհափառը երբ կը հաւանէր, կ'ըսէր՝ «Խորէն, կատարեալ է, անցիր առաջ»։ Եւ կը ստեղծուէր յաջորդ գործը։ Եւ այսպէս, ես յիշում եմ «Սուրբ, Սուրբ»-ի ստեղծագործութեան ընթացքը երբ եկաւ «Ովսանաններու» բառերու բաժինը՝ Վեհափառ Հայրապետը ինձ յանձնարարեց եւ ասաց որ «Ովսանանները» թող առանձին առանձին ձայներուն ընդմէջէն բխին», գաղափար մը որ հետաքրքիր էր ինձի համար։ Ես եկայ, հիմնովին փոխեցի գրածս եւ «Ովսանաններ»-ը տալով մէկ պատճեններուն, մէկ ալթօներուն, մէկ թէնօրներուն, մէկ սօփրանօներուն, ստեղծուեց բօլիֆօնիք ռճով գործ մը, որը յաջողուած կարելի է համարել։

Հետաքրքրական է նաեւ «Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ» գործի ստեղծումը։ Վեհափառ Հայրապետը տուաւ ինձ այն գաղափարը որ Քրիստոսի մեր մէջ յայտնուելը հաւատացեալ մեր ժողովուրդին համար մեծ գաղափար մըն է եւ ըսաւ ինձի. «Խորէն, այս համարը պէտք է լինի կատարեալ, վերին աստիճանի ոգեւորող եւ ուրախ»։

Նստեցի եւ ստեղծագործեցի «Քրիստոս ի մէջ» եւ «Ողջոյն» համարները, որոնք նոյնպէս բօլիֆօնիք ռճով գրուած գործեր են եւ կարծում եմ որ շատ հեշտ է սորվեցնել երգչախումբերուն, չնայած այն բանին որ բարդ կը թուի։ Չայնատարութիւնները առ հասարակ ողջ պատարագի ընթացքին, ես կատարել եմ այնպէս՝ որ բոլոր սիրողական երգիչները կարողանան կատարել, բոլորը գրուած են շարականային երգեցողութեան սկզբունքներով։

Մեղեդիները ստեղծուած են հնդարեան ռճից։ Ես կարող էի նոյնպէս գուսանական, աշուղական Սայաթ Նովայի ժամանակաշրջանի երգեցողութեան ռճը օգտագործել, բայց ես ուզեցի գեղջուկ երգեցողութիւնը ընտրել իբրեւ առաջնորդող ռճ ինձ համար, եւ միշտ հարապատ մնալ ուզեցի այդ ռճին։ Կարծում եմ որ ինձ յաջողուել է այդ անել։

Գալով ստեղծագործութեան բովանդակութեան սիւժէին դէքսդի հետ աղբնչուող հարցերին, աշխատեցի հարապատ մնալ դէքսդին բովանդակութեանը, յատկապէս հայկական շեշտադրութեան սկզբունքին։ Գաղտնիք չէ որ հայերէն շեշտը միշտ համընկնում է բառի վերջին վանկի ձայնաւորին վրայ եւ որ երաժշտութեան շեշտը անպայման պէտք է նոյնպէս խօսի դէքսդի շեշտի հետ, չոր օրինակ, բարեխօսութեանը, մօր քո եւ կուսի՝, ընկալ պաղաչա՜նս քոց պաշտօնէ՜ց, ինչպէս շեշտադրում են վերջին վանկերը բառերի վերջում, պէտք է շեշտ ունենայ նաեւ երաժշտութիւնը որեւէ ձեւով, տեւողութեան երկարացման սկզբունքով եւ կամ փոքրիկ բօրդամէնթօներով (իմա՝ մէկ հնչիւնէն միւսը սահունօրէն անցնելու կերպ Լ. Մ.) կամ նաեւ ինչո՞ւ չէ, *արքէնդներով* (շեշտ), եւ միշտ այս *մոմենդը* (պահը) պէտք է նկատի ունենայ ստեղծագործողը։ Ես ջանացել եմ այդ անել, այդ սկզբունքը պաշտպանել պատարագի սկզբից մինչեւ վերջը բոլոր համարների մէջ։

Յատկանշական մէկ ուրիշ կողմ ստեղծագործութեանց շարքի մէջ, ասեմ որ նախադասութիւններ կան որոնք պատմողական են. չոր օրինակ «որ հանապապ կերակրես ցմեպ» այսպիսի պատմողական նախադասութիւնների մէջ, աշխատեցի մտածել, այնպէս անել որ երաժշտութիւնը նոյնպէս լինի պատմողական բնոյթ։ Երբ պատմողական նախադասութիւնը վերջնապէս յետոյ գալիս է աղայական, խնդրողական մէկ ուրիշ նախադասութիւն, չոր օրինակ «առաքեալ ի մեզ ցհոգեւոր քո ցօրինութիւն» այստեղ, ինչպէս տեսնում ենք, կայ

խնդրողական, աղաչական նախադասութեան ձեւեր, որը երաժշտութեան մէջ նոյնպէս պէտք է ունենայ իր խնդրողական, աղաչական ձեւերը:

Այսպիսին եւ կ'ասէի գիտական հարցերը նոյնպէս, նկատի ունենալով ստեղծել եմ այս գործը: Կարծում եմ որ մեր ականջները վարժուած են աւելի շատ Եկմպեանի պատարագի երգեցողութեանը, քայց իւրաքանչիւր ստեղծագործութիւն լսելով է դառնում հարապատ եւ եթէ մեր ականջները նոյնպէս վարժուեն, դա կը դառնայ մեզ համար հարապատ երգեցողութիւն: Դա ասում եմ իմ փորձից եւ Մայր Աթոռ Սրբ. Էջմիածնի միաբաններուն փորձից, որ սկզբնական շրջանին իրենց ականջներուն միշտ խորթ կը թուէին ստեղծագործութեան կատարումը, սակայն վերջին շրջանին ինձ մօտենում էին եւ ասում՝ «Մաեսթրօ, ձեր գրած պատարագը դարձել է չափազանց շատ հարապատ մեզ համար: Չարմանալի էր որ սկզբում մենք չէինք հասկանում պատարագի խորութիւնը, թարմութիւնը, հայաշունչ ոճը եւ աղօթքի ոգին: Պատարագը խորապէս թափանցել է մեր հոգիների մէջ»: Թերեւս այս էր պատճառը որ Ամենայն Հայոց Վապգէն Վեհափառ Հայրապետը կարգադրեր էր որ Մայր Աթոռ Սրբ. Էջմիածնի վանքին մէջ՝ երգուեն երեք պատարագները, մէկ կիրակի Կոմիտաս, յաջորդը՝ Եկմպեան եւ երրորդ կիրակին՝ Խորէնեան եւ այսպէս ամբողջ տարին շարունակ:

Ահա այսպիսի մի քանի մեկնաբանութիւններն էին որ ուզում էի յանձնել քու ուշադրութեանդ, սիրելի Լեւոն: Ես կարծում եմ որ մեզ հայերիս համար իւրաքանչիւր մի աշխատանք որ կատարում է Հայ Ազգի հոգեղէն աշխարհէն ներս, դա լինի մայր հայրենիքի այսօրուայ ծաղկուն շինարարութիւնը, դա լինի Մայր Աթոռ Սրբ. Էջմիածնի կամարներից ներս եղած շինարարութիւնը եւ կամ որեւէ մի կառոյցի ստեղծումը, դա լինի մշակութային հոգեւոր կեանքի մէջ, մեզ բոլորիս համար ուրախացնող երեւոյթ է. եւ ամենից շատ ուրախանում եմ այս տեսանկիւնից:

Ստեղծագործութիւնը աւարտուեց 1983 թուականին եւ կատարեցինք Մայր Տաճարին մէջ, Հայաստանի Պետական կոնսերվատորիայի երաժշտագէտների յանձնախումբի առջեւ՝ որի նախագահն էր կոմիտասագետ Փրոֆ. Ռոպերթ Աթայեանը, Մարգարիտ Բրուտեան՝ նոյնպէս փրոֆէսոր եւ Մանուկ Մանուկեանը՝ տոգենդ: Այնտեղ կային նաեւ այլ երաժշտագէտներ հրաւիրուած Վեհափառ Հայրապետի կողմից:

Բոլորի կողմից արժանացայ հաւանութեան, որոշ սրբագրութիւններ, փոփոխութիւններ առաջարկուեց: Յետագային դրանք նոյնպէս կատարեցի: Քեզ ուղարկած տարբերակը ուրեմն վերջնական տարբերակն է: Ուրախ եմ քեզ յայտնելու որ 1984-ի Հոկտեմբերի 20-ի Վեհափառ Հայրապետի սրբատառ կոնդակով արտօնուեց այս գործը կատարելու Հայաստանեայց Առաքելական բոլոր եկեղեցիներում իբրեւ *Խորէնեան Պատարագ*:

Լեւոն ջան, դու իմ հարապատն ես եւ կարծում եմ որ՝ դու նոյնպէս շատ պէտք է ուրախ լինես այս ստեղծագործութեան գրելուն համար:

Ցանկանում եմ քեզ նոյնպէս առողջութիւն, յաջողութիւն քո ստեղծագործական եւ կատարողական կեանքում: Իւրաքանչիւրս որ կու գանք հիւրի նման այս աշխարհի երեսին, կ'ապրինք եւ մեր մի փոքրիկ լուման պարտաւոր ենք դնելու եւ այդպէս հեռանալու այս աշխարհից. սա է հրամայական պահանջը հայ ազգին եւ եթէ չենք անում այդ, դա չի կարող ներել Ինքը՝ Աստուած: Այս սկզբունքն է ինձ առաջնորդում ամենից առաջ, ո՛չ թէ փառքը, ո՛չ թէ իմ անուան տարածումը, եւայլն:

Իմ խորին շնորհակալություններն եմ յայտնում ձեր բոլորին, բոլոր նրանց ովքեր կարող են ինձ ունկնդրել»:

Հարկ է ընդունիլ որ Խորեն Մեյխանեճեան, զուտ երաժշտական տեսա-կետով կամ իմաստով, բացառիկ է արտասովոր պայմաններում էջ սկսած է ստեղծագործել իր պատարագը: Ունենալով իր տրամադրության տակ արհեստավարժ երգչախումբ, եկեղեցական հյօր մթնոլորտ եւ միանգամայն հոգեկան զօրաւոր մղիչ ոյժ ու քաջալերանք Երջանկայիշատակ Վեհափառ Հօր՝ Վապգէն Ա.ի եւ վերջապէս իր maître de chapelle-ի հանգամանքը եւ առաւելութիւնը՝ ինչպէս եղած են ընդհանրապէս 16-րդ, 17-րդ դարերու եւրոպական սրբապան երաժշտութեան տիտանները:

Այս ապդակները՝ անկասկած իրեն մեծապէս օգնած են, սակայն պէտք է մոռնալ, որ դժուար կրնայ եղած ըլլալ ձերբապատուիլ ուրիշ պատարագի մը երաժշտութենէն եւ թէ իր ենթագիտակցութեան մէջ՝ ապդուած չըլլալ Եկմալեանի մշակումով պատարագէն եւ «արդէն իմացած» ի տպաւորութիւն չտալու համար:

Կայ նաեւ մետալիկ հակառակ երեսը եւ կարելոր է նկատի ունենալ այդ ժամանակուան պայմանները, զորս Մայր Աթոռի միաբանութեան իր աշակերտներէն մէկը, այսօր Զենոբ Քինյ Նալպանտեան կ'արտայայտէ հետեւեալ խօսքերով՝
«Համայնավարութիւնը իր աղէտաբեր ծնունդէն մինչեւ իր արժանի վախճանը՝ շատ ծանր կշռեց հայութեան վրայ: Զանգուածային սուր ու անդուլ հալածանքներու շարան մը շրթալարկուեցաւ կրօնքի դէմ: Առ հետեւանս այս աննպաստ ու վտանգաւոր դիրքաւորումին՝ դժոխաբարոյ ու աննկարագիր մարդիկը անտեղի արքուններ կալմակերպեցին ու հապարաւոր անմեղունակ կեանքեր հնձեցին: Հայոց սուրբ կրօնը կատաղիօրէն հալածուեցաւ իր բանիմաց սպասաւորները՝ կրօնաւորներն իրենց աչքերը փակեցին մութ զնտաններու եւ կամ սառնամանիքներու մէջ: Այս անիրաւ հալածանքէն ոչ ոք վերժ մնաց, ո՛չ բարի ու շինարար հաւատացեալը, ո՛չ խոնարհ ու ծառայասէր քահանան եւ ո՛չ ալ ազգիս նուիրեալ Վապգէն Վեհափառ Հայրապետը: Այսպիսի դժնդակ ու անբաղձալի տարիներուն էր որ Պարոն Խորէնը լծուած էր սուրբ ու նուիրական աշխատանքի մը, պատարագի յօրինման: Պատարագ գրելը յանդգնութիւն էր այդ տարիներին: Ան ի զին ամէն զոհողութեան, վճռած էր զլուխ հանել անկարելին, ապաւինելով Նախախնամութեան պարգեւած ոյժին ու պաշտպանութեան, արհամարհած էր խոչընդոտներն ու ՍՊԱՌՆԱ-ԼԻՔները, ժամն էր ցուցադրելու հոգեկան արիութեան եւ պատասխանատւութեան պագցումին»:

Խորէն Մեյխանեճեանի ստեղծագործութեան մէջ կայ զանազանութիւն առանց տափակութեան ու խուսափում՝ կրկնութիւններէ. կայ ճաշակ, նուրբ զգայնութիւն եւ դաշնաւորման սիրանք:

«Բարեխօսութեամբ»ը հանդիսաւոր եւ վեհ երաժշտութիւն մըն է, թէ՛ մեղեդիական եւ թէ՛ դաշնաւորման իմաստով յաջող հիւստածք մը:

Նորութիւն է «Քրիստոս Ծնաւ» կամ «Յարեաւ»ը իր յաջորդական, հետեւեղական եւ պարտադրիչ բազմիցս նոյն յատկանշական «երկու բառերուն» կրկնութիւններով, ինքնատիպ ճարտարապետութեամբ ալիք առ ալիք կը տարածուի, կը հեռանայ ի փառս աշխարհի՝ մեծ Աւետիսը ծանուցանելով:

Զափապանց կը սիրեմ իր «Քրիստոս ի մէջ»ը, ուր ժողովուրդը յոտնկայս իրարու կը փոխանակէ իրեն տուած «Ողջոյն»ը, երաժշտական fugue-ի յաջող կառոյցով եւ յաջորդական խաղերով կը ստեղծուի շարժում, իրար անցում, փոխանցում, իրարայաջորդ մուտք

բոլոր ձայնական խմբաորումներու եւ դեռ մէկ չամբողջացած մեղեդին կը յայտնուի յաջորդին մէջ, տալով երաժշտական կենդանի պատկեր մը:

Արդէն ինքն ալ մասնատրապէս կը ծանրաւայ այս «համարին» եւ հոս կը գործածէ *բօլիֆօնի*, բազմաձայնութիւն բառը, այսինքն թէ երկու եւ ասելի ինքնուրոյն նկարագրի մեղեդիական գիծերու միատեղ գործածութիւն - *contrepoint* - եւ թէ *fugue*-ի՝ բազմաձայն երաժշտական երկ, երեք կամ չորս ձայնով, հիմնուած նմանակումի վրայ:

«Սուրբ, Սուրբ», յուզիչ, զգայուն, երկնային եւ «Ովսաննա»ներու նոյնպէս յաջորդաբար կրկնուած չորս ձայնախումբերէն, աղաղակներու նման կը բարձրանան երկինք:

Առանց մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, «Յամենայնի օրհնեալ»էն «Հոգի Աստուծոյ» շարքը հեպտասի է, հաճելի եւ հեշտալուր:

«Ամէն եւ ընդ հոգւոյդ քում», դարձեալ զգայուն, աղերսական մեղեդիական յղացում մըն է, զոր Վեհափառ Վապգէն Ա. կը սիրէր իմանալ զանազան հանդիսութեանց ընթացքին, ինչպէս նաեւ Արա Պարթեւեանի «Մայր եւ կոյս»ը երգուած հանգուցեալ Լուսինէ Չաքարեանի կողմէ:

Մնացեալ շարքին մէջ, չափազանց քիչ կը գտնեմ ինծի նորութիւն չբերող հատուածներ: Իսկ «Տէր Ողորմեա»ն թախանձագին, ունի թոնիչ եւ վերջապէս «Եղիցին» ուրախ է, փայլուն, կեանքոտ եւ ճոխ:

Խորէն Մէյխանէճեան քանի մը տարիէ ի վեր Նիւ Եորքի Սուրբ Վարդան Մայր Տաճարին *maître de chapelle*-ն է եւ մեծ աշխատանք կը տանի Միացեալ Նահանգներու արեւելեան ափին վրայ, ի բաց առեալ Պոսթոնի շրջանը:

Կը յուսամ թէ կարողացայ գաղափար մը տալ ու ծանօթացնել սոյն պատարագը, որպէսզի ասելի զանազանութիւն, ճոխութիւն ու հարստութիւն բերենք Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիէն ներս: Կը խորհիմ որ պէտք չէ վախնալ նորութիւններ բերելէ, կարծելով որ կրնայ խրոչեցնել մաս մը հաւատացեալներ: Կարելորդ՝ ապագան ու երիտասարդութիւնն է, որ կարելի պիտի ըլլայ նոր սերունդը մօտեցնել եկեղեցիին եւ անոր ընդմէջէն հոգեւոր երաժշտութեան:

Ուրեմն, 1700-ամեակը թող ըլլայ 21-րդ դարու սեմին Հայ Սրբազան հոգեւոր եւ եկեղեցական երաժշտութեան նոր Ոսկեդարի մը սկիզբը:

ՏԲԹ. ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Ծանօթ.- Երաժշտական բառերու, եզրերու հայերէն թարգմանութիւններու եւ սահմանումներու համար օգտագործած եմ, Փարիզի Մայր Տաճարի երգչախումբի ղեկավար՝ Կոմիտաս Գեորգեանի «Երաժշտական բառարան»ը: